Pregledni naučni rad
UDK:37.03:316.624
DOI:10.7251/ZND2601359R

OSNOVNE KARAKTERISTIKE KRIMINALA MALOLETNIKA U VEZI SA DROGAMA I PROBLEMI NJEGOVOG EVIDENTIRANJA

***Ivana Radovanović*[244]**
vanredni profesor, Kriminalističko-policijski univerzitet – Beograd

Marija Maljković
docent, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijanu edukaciju i rehabilitaciju

Milica Kovačević
vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijanu edukaciju i rehabilitaciju

Apstrakt: *Poznavanje osnovnih fenomenoloških karakteristika kriminala uopšte, pa i kriminalnog ponašanja maloletnika, od ključnog je značaja za izbor preventivnih intervencija. Kako su zvanične statistike jedan od važnih izvora informacija o ovim karakteristikama, njihova analiza može u velikoj meri pomoći pri toj selekciji. Važnosti ove teme doprinosi i činjenica da je u poslednjih nekoliko godina došlo do promena u strukturi maloletničkog kriminala. Iako imoviska krivična dela i dalje drže primat, dela sa elementima nasilja, a naročito krivična dela u vezi sa drogama, polako zauzimaju sve značajnijie mesto. Predmet ovog rada je analiza fenomenoloških karakteristika maloletničkog kriminala u vezi sa drogama na teritoriji Republike Srbije, u desetogodišnjem periodu 2015-2024. god. Osnovni cilj istraživanja je utvrđivanje realne slike maloletničkog kriminala sa posebnim osvrtom na krivična dela definisana u KZ RS članovima 246, 246a i 247. U istraživanju su metodom deskriptivne statistike analizirani statistički podaci dobijeni od Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije o broju, vrsti i drugim karakteristikama krivičnih dela iz Glave 23. KZ RS, čiji su izvršioci starosti do 18. godina. Analizirani su i podaci o rasprostranjenosti ovih krivičnih dela po pojedinim policijskim upravama u Republici Srbiji. Cilj rada je da kroz statističke pokazatelje MUP-a, njihovu deskripciju i diskusiju daju osnovne smernice za kreiranje mera prevencije i suzbijanja kriminaliteta maloletnika. Analiza ovih podataka potvrdila je početne pretpostavke - da je broj krivičnih dela maloletnika iz ove Glave KZ RS, u porastu, da je on najveći u poslednje dve godine posmatranog perioda, da među krivičnim delima dominira delo iz čl. 246a Neovlašćeno držanje opojnih droga, ali da maloletnici u sve većem broju učestvuju i u izvršenju krivičnog dela iz čl. 246 - Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, da među izvršiocima ovih dela dominiraju stariji maloletnici, muškog pola, ali da ima i onih ispod granica krivične odgovornost, kao i ne tako mali broj devojaka.*

Ključne reči: maloletnici, maloletnički kriminal, narkokriminal, zloupotreba droge, prevencija kriminala

Uvod

Kriminalno ponašanje maloletnika pitanje je koje je od izuzetne važnosti ne samo za stručnjake koji se bave problemom kriminala: policijske službenike, radnike pravosuđa, već i za sve one koji se bave mladima i njihovim ponašanjem - defektologe – specijalne pedagoge, psihologe, socijalne radnike, kao i za celokupno društvo. Razlozi iz kojih proizlazi važnost ove teme su višestruki

[244] ivana.radovanovic@kpu.edu.rs

i manje više opšte poznati. Pored činjenice da od načina na koji društvo reaguje na ponašanje mladih, pa i kriminalno ponašanje, u velikoj meri zavisi i to njihovo dalje ponašanje i njihov dalji razvoj, važnost teme proističe iz stavova mnogih istraživača i stručnjka iz prakse, kao i domaćih pa i međunarodnih dokumenata[245] da u okviru prevencije kriminala u jednom društvu, prevencija kriminala maloletnika treba da bude jedan od prioriteta (MUP, 2009).

Kako je za adekvatne preventivne programe i intervencije, neophodna što realnija slika o njegovim razmerama, kao i etiološkim faktorima, nezaobilazan izvor ovih podataka su statističke evidencije koje vode različiti subjekti: od pravosudnih organa - policije, tužilaštva, sudova, preko evidencija službi socijalne zaštite, zdravstvene zaštite posebno kada je u pitanju zavisnost od PAS, vaspitno-obrazovnih ustanova, pa sve do naučno-istraživačkih i visokoškolskih ustanova koje se bave proučavanjem ovog fenomena. Nažalost, ovakva razuđenost i šarenolikost subjekata, kao i kriterijuma i načina evidentiranja ne pogoduje istraživanjima koja imaju za cilj pouzdano identifikovanje rizičnih i protektivnih faktora tog ponašanja. U razvijenim zemljama postoji sistematsko praćenje zloupotreba droge i relativno pouzdana statistika o raspodeli tog fenomena kod nekih specifičnih delova stanovništva. Najdalje u praćenju otišla je Amerika koja još od 1975. godine redovno evidentira učestalost korišćenja psihoaktivnih supstanci u okviru projekta koga realizuje Univerzitet u Mičigenu, Institut za sociološka istraživanja, a pod pokroviteljstvom NIDA[246]. Prema najnovijim objavljenim podacima koji se odnose na preko 23.000 učenika uzrasta VIII razreda osnovne i II i IV razreda srednje škole, iz nacionalno reprezentativnog uzorka, prijavljena upotreba većine droga u svim razredima ostala je stabilna u 2025. god., u poređenju sa prethodnom godinom. Prema tim podacima 8% učenika osmog razreda, 16% učenika II i 26% učenika IV godine srednje škole, izjavilo je da je tokom poslednjih 12 meseci imalo kontakt sa drogom, pre svega kanabisom. Istovremeno, zabeležen je povećan broj učenika koji prijavljuju upotrebu heroina i kokaina, naročito starijih učenika srednjih škola. Zanimljiv rezultat koji pomalo odskače od očekivanog je da je upotreba marihuane bila je nešto viša kod devojčica nego kod dečaka - u sva tri razreda i to i za životnu prevalenciju i za upotrebu u poslednjih 12 meseci, kao i za upotrebu u poslednjih 30 dana (Miech, 2025). Ovakav odnos između polova je neuobičajen, jer je u ranijim godinama i u nekim prethodnim istraživanjima bio obrnut (Radovanović, 2021; ESPAD 2011) što je još jedan dokaz u prilog potrebe za istraživanjem fenomenoloških karakteristika učenika uključenih u zloupotrebu PAS.

Sistematska istraživanja o upotrebi droga (i drugih supstanci) među učenicima, sprovode se i u Evropi počev od 1995. godine[247]. Jedno od njih koje obuhvata najveći broj zemalja, a koje se sprovodi na svakih 5 godina je ESPAD[248] istraživanje. U poslednjem od njih 2024. god. učestvovalo je 37 zemalja. Podaci pokazuju da je kanabis i dalje najčešće korišćena PAS koju koriste učenici širom Evrope. Zemlje sa najvišim procentima uključenosti učenika u korišćenje kanabisa su Češka (24%), Slovačka (19%), Slovenija (18%), dok se Srbija sa 6,2% nalazi u grupi zemalja znatno ispod proseka za Evropu (ESPAD Group, 2025). Taj prosek prema poslednjem istraživanju iz 2024. god iznosi 12% što je nešto niže u odnosu na prethodna istraživanja iz 2019. i 2015. godine kada je bio 16%. Iako to nije predmet ove analize, nije naodmet pomenuti podatak da se Srbija po upotrebi sedativa i lekova protiv bolova od strane učenika, nalazi oko ili iznad proseka za evropske zemlje, kao i da u toj upotrebi prednjače devojke[249]. U Srbiji, osim učestvovanja u ESPAD istraživanjima, nema drugih sistematskih prikupljanja podataka i praćenja zloupotrebe droge, te se o fenomenologiji ove pojave zaključuje samo na osnovu sporadičnih istraživanja.

[245] Smernice za prevenciju maloletničke delikvencije (Rijadske smernice) usvojene rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 45/112 od 14. decembra 1990. godine (A/Rezol/45/112, 14. decembar 1990).
[246] National Institute on Drug Abuse

[247] https://www.espad.org/

[248] European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD)

[249] Srbija – sedativi (8,5%učenika) / lekovi protiv bolova (11% učenika), prosek za Evropu (sedativi 8,5% / lekovi protiv bolova 6,9% učenika)

Dodatni problem u izboru i kreiranju preventivnih programa i intervencija predstavlja i činjenica da se većina, pa i prethodno navedena ESPAD istraživanja pre svega odnose na zloupotrebu droge od strane učenika u smislu njenog korišćenja, tj. unošenja u organizam. Istraživanja koja se odnose na zloupotrebu droge u smislu njenog rasturanja (nuđenje, pozajmljivanje, preprodaja...) od strane učenika, iako su u pitanju krivična dela iz glave 23. KZ RS protiv zdravlja ljudi (čl. 246, 246a i 247), još su ređa. Pri donošenju zaključaka o karakteristikama i faktorima ovog ponašanja, najčešće u obzir uzimaju evidencije kojima raspolažu pravosudni organi, u prvom redu MUP, kao i podaci koji se nalaze u evidencijama Republičkog zavoda za statistiku.

Naravno, svaka od ovih evidencija ima svoja ograničenja i svoje prednosti, a kao jedan od načina za prevazilaženje te situacije je naravno korišćenje i kombinovanje više zvaničnih statistika i rezultata istraživanja. Statistički podaci o kriminalu, koje prikuplja i vodi policija, predstavljaju osnov za preduzimanje mera i aktivnosti na suzbijanju kriminala, planiranje unutrašnje organizacije jedinica policije na određenom području, jedan od osnovnih parametara za procenu obima i svojstava kriminalnog fenomena kao i jedan je od ključnih osnova za izradu bezbednosne procene određenog područja (Marković, Bojić, Dragaš, 2017). Ipak, ni statistika kriminala kojom raspolaže policija ne odgovara u potpunosti realnom stanju stvari. To važi i kada su u pitanju maloletni učinioci krivičnih dela. Tamna brojka kriminala maloletnika izražena je kod različitih vrsta krivičnih dela, ali čini se da je posebno izražena kod dela u vezi sa drogom, koja inače pripadaju grupi tzv. krivičnih dela bez žrtve (Škulić, 2004). I pored činjenice da postoji izražena tamna brojka kriminala maloletnika, smatra se da se najveći broj događaja sa obeležjima krivičnih dela ipak prijavljuje policiji i da ova statistika uprkos svojim nedostacima predstavlja prvi korak u sagledavanju i razumevanju obima i prorode kriminala uopšte, pa i kriminala maloletnika, što je osnov procene stanja kriminala i neophodan uslov planiranja mera i aktivnosti na njihovom sprečavanju (Miran i Gorazd, 2007; Dokmanović, 2012; Nikolić-Ristanović, 2012).

Analiza statističkih podataka

Podaci koji su predmet analize u ovom radu, dobijeni su od Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave za analitiku o prijavljenim krivičnim delima maloletnika u vezi sa drogama (glava 23 KZ RS), a odnose sa na period od 2015. do 2024. god.

Tabela 1. Ukupan broj izvršenih krivičnih dela i broj dela maloletnika

	Broj dela	Dela sa maloletnim učiniocima	%
2015	98.853	6.229	6,3
2016	93.897	5.939	6,3
2017	91.601	6.187	6,7
2018	86.091	5.998	7,3
2019	82.085	6.181	7,5
2020	72.535	4.584	6,3
2021	75.305	4.287	5,6
2022	75.311	4.395	5,8
2023	70.254	4.427	6,3
2024	67.405	5.010	7,4

Iz podataka koji se nalaze u tabeli br. 1 može se videti da učešće maloletnih izvršilaca krivičnih dela u RS nije u dramatičnom porastu, kako se može steći utisak iz komentara pojedinih autora, ali pre svega iz medijskih natpisa i medijskih izveštaja. To učešće se uglavnom kreće oko 6,5% što je nešto više od onoga što je utvrđeno nekim prethodnim analizama (Simeunović-Patić, 2022). Učešće maloletnih učinilaca krivičnih dela u ukupnom broju izvršenih krivičnih dela tokom ovog desetogodišnjeg perioda varira između 7,5% koliko je bilo u 2019. do 5,6% u 2021. god.

Ono što se takođe može primetiti jeste da je ukupan broj prijavljenih krivičnih dela punoletnih učinilaca u posmatranom periodu u opadanju, dok je broj dela sa maloletnim učiniocima na relativno stabilnom nivou, sa manjim varijacijama u periodima koji se poklapaju sa vremenom pandemije korona virusom.

Kako se ovaj rad odnosi pre svega na kriminal maloletnika u vezi sa drogama, treba posebnu pažnju obratiti na krivična dela iz Glave 23 KZ RS - Krivična dela protiv zdravlja ljudi. Ti podaci prikazani su u tabeli br. 2.

Tabela 2. Ukupan broj dela iz glave 23 i dela iz glave 23 sa maloletnim učiniocima

	Krivična dela protiv zdravlja ljudi			
	Ukupno izvršenih		Maloletni učinioci	
godina	N	%	N	%
2015	5.740	100	349	6,1
2016	7.048	100	343	4,8
2017	8.496	100	543	6,4
2018	10.281	100	740	7,2
2019	11.192	100	756	6,7
2020	12.340	100	630	5,1
2021	9.987	100	475	4,7
2022	10.620	100	544	5,1
2023	10.206	100	628	6,1
2024	11.896	100	811	6,8

Maloletnici su zastupljeni u ukupnom broju prijavljenih krivičnih dela u vezi sa drogama u sličnom procentu, kao i što je njihov udeo u ukupno izvršenim krivičnim delima - nešto malo preko 6%. Taj procenat učešća maloletnika imao je izvesne oscilacije u prvih pet godina posmatranog perioda, da bi sa nešto preko 7% koliko je bio 2018. god. pao da na 5,0% u 2020. god. Najmanje učešće maloletnika u izvšenim krivičnim delima u vezi sa drogama zabeleženo je 2021. god. i iznosilo je 4,7% od ukupnog broja krivičnih dela ove vrste izvršenih u RS. Ovaj pad broja krivičnih dela maloletnika podudara se sa ukupnim trendovima kretanja kriminala u ovom periodu koji je obeležila epidemija korona virusa. Uvidom u ove podatke, može se konstatovati relativno stabilno učešće maloletnika u ovoj vrsti kriminala i tu ne postoji neki veliki razlog za zabrinutost. Ono što bi trebalo da zabrine sve one koji se bave mladima i problemima u ponašanju mladih, jeste porast broja izvršenih krivičnih dela ove vrste – koji je sa 349 tj. 343 koliko je bilo u početnim godinama posmatranog perioda, porastao na 811 u 2024. god. Iako je porastao i broj krivičnih dela izvršenih od strane punoletnih lica, pa je učešće maloletnika ostalo na sličnom nivou, ovakav porast broja dela u vezi sa drogama izvršenih od strane maloletnika, nije za zanemarivanje. Ova konstatacija dobija svoju potvrdu kada se pogledaju podaci u tabeli broj 3. U njoj se bez previše dileme može primetiti promena strukture izvršenih krivičnih dela maloletnika. Naime, očigledno je da nakon prvih nekoliko godina kada je to učešće iskazano jednocifrenim procentima, taj broj raste da bi u poslednjoj godini posmatranog perioda bio više nego dvostruko veći.

Tabela 3. Ukupan broj krivičnih dela maloletnika i broj dela iz glave 23 KZ RS sa maloletnim učiniocima

	Krivična dela maloletnika	Krivična dela iz glave 23.	%
2015	6.229	349	5,6
2016	5.939	343	5,7
2017	6.187	543	8,7
2018	5.998	740	12,3
2019	6.181	756	12,2
2020	4.584	630	13,7
2021	4.287	475	11,0
2022	4.395	544	12,3
2023	4.427	628	14,1
2024	5.010	811	16,1

Ono što je takođe važno sagledati kada su u pitanju krivična dela iz ove Glave 23. je i struktura izvršenih krivičnih dela, po članovima. Prema statističkim podacima u ovoj analizi, krivična

dela maloletnika u skoro 100% pripadaju delima u vezi sa drogama. Osim možda u vreme epidemije korone kada je bilo nekoliko slučajeva izvršenja krivičnih dela iz člana 248 KZ RS - Nepostupanje po zdravstvenim propisima za vreme epidemije, sva ostala krivična dela maloletnika su iz članova 246 - Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, 246a – Neovlašćeno držanje opojnih droga i 247 – Omogućavanje uživanja opojnih droga. Ti podaci nalaze se u tabeli br. 4.

Tabela 4. Broj maloletnih učinilaca krivičnih dela iz glave 23 - po članovima KZ RS

	246		246a		247		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
2015	43	12,3	295	84,5	11	3,1	349	100,0
2016	53	15,5	284	82,7	6	1,7	343	100,0
2017	79	14,5	456	84,0	8	1,4	543	100,0
2018	97	13,1	622	84,0	21	2,8	740	100,0
2019	94	12,4	649	85,8	13	1,7	756	100,0
2020	90	14,4	530	84,8	5	0,8	625	100,0
2021	63	13,6	393	84,9	7	1,5	463	100,0
2022	82	15,1	452	83,4	8	1,5	542	100,0
2023	66	10,6	554	88,6	5	0,8	625	100,0
2024	90	11,2	705	87,3	12	1,5	807	100,0

Već prvi pogled na ovu tabelu navodi na zaključak da je među krivičnim delima iz glave 23. izvršenih od strane maloletnika, evidentna dominacija maloletnika koji su izvršili krivično delo iz čl. 246a, i koji su u preko 80% zastupljeni u ovoj grupi krivičnih dela. To učešće kreće se od 82% pa sve do skoro 89%. Nažalost, situacija sa brojem izvršenih krivičnih dela iz ovih članova, nije tako jednostavna kao što se to može učiniti na prvi pogled. Evidentna dominacija dela koje se odnosi na neovlašćeno držanje opojnih droga, ipak ne znači da su maloletnici isključivo držali manju ili veću količinu droge za sopstvenu upotrebu. S obzirom na to da u našem zakonodavstvu ne postoji precizno određenje šta je „manja količina za sopstvenu upotrebu“ može se postaviti pitanje da li su sva ova krivična dela bila baš to – neovlašćeno držanje za sopstvenu upotrebu ili je neka količina droge ipak bila namenjena daljoj prodaji. Nažalost, čini se da ovo drugo i nije baš tako retka situacija, kako bi se pomislilo s obzirom na to da su u pitanju maloletnici, posebno ako se imaju u vidu podaci nekih drugih istraživanja (Radovanović, 2021) koji pokazuju da se jedan, ne tako mali procenat učenika bavi rasturanjem droge. Rezultati tog istraživanja izvršenog na uzorku od 1287 učenika srednjih škola u Beogradu, govore da se 14% njih, na neki od načina (prodaja, preprodaja, posredovanje u prodaji droge i sl.) ipak bavi rasturanjem droge. Neki od njih je istovremeno i koriste (oko 11%), ali skoro 3% njih je samo rastura, bez probanja i korišćenja droge. Da prethodna pretpostavka nije bez osnova, govore i ikustva policajaca iz prakse, ali i stavovi većine stručnjaka da punoletni dileri droge neretko koriste i vrbuju maloletnike za svoje poslove rasturanja znajući za blažu politiku kažnjavanja maloletnika u većini zakonodavstava (UNODC, 2021; EMCDDA, 2022; Jandrić Nišević, Borić i Petković, 2022; Jovanović, Sofrenović, Marković, 2020). U skladu sa podacima iz prethodne tabele (porast ukupnog broja dela maloletnika u vezi sa drogama) i ovde se može zapaziti porast broja izvršenih dela u prvoj u odnosu na poslednju godinu posmatranog perioda. Broj krivičnih dela iz čl. 246 i čl. 246a skoro je dupliran, dok je broj dela iz člana 247, ostao skoro nepromenjen (sa očekivanim oscilacijama tokom desetogodišnjeg perioda).

Za adekvatne preventivne intervencije na lokalnom nivou, kao i za organizaciju reakciju subjekata društva, važna je i teritorijalna distibucija ovih krivičnih dela. U pojedinim sredinama njihov broj je prilično mali, te takve podatke nećemo ni prikazivati. U narednoj tabeli nalaze se podaci koji se odnose na distribuciju ovih krivičnih dela po pojedinim policijskim upravama, u kojima su ova krivična dela bila najviše registrovana. U skladu sa očekivanjima Beograd i Novi Sad su gradovi sa nesumnjivo najvećim brojem ovih krivičnih dela. Ostale PU se smenjuju na „trećem mestu“ po distribuciji u zavisnosti od posmatrane godine. Ono što se svakako može zapaziti u ovim podacima je dominacija krivičnih dela iz čl. 246a. u svim gradovima i svim godinama posmatranog perioda, kao i varijacije ovih brojeva u 2020. i 2021. god. kako u odnosu na godine pre, tako i u odnosu na godine nakon epidemije korona virusa. Takođe, važan podatak iz ove tabele odnosi se na broj izvršenih

krivičnih dela iz čl. 264a u poslednjoj godini posmatranog perioda, koji u većini gradova višestruko premašuje broj ovih dela u prvoj godini posmatranog perioda. Ta razlika je naročito izražena u PU u Nišu i Pančevu. Takođe očekivano, krivična dela iz čl. 246 – neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, najzastupljenija su u najvećim gradovima – Beogradu i Novom Sadu. U ostalim gradovima, broj ovih dela izvršenih od strane maloletnika ne prelazi 10 na godišnjem nivou.

Tabela 5. Teritorijalna distribucija krivičnih dela u vezi sa drogama po PU

	čl. KZ RS	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Beograd	**246**	21	26	33	39	38	39	31	42	28	46
	246a	139	146	226	279	257	216	193	209	237	255
Novi Sad	**246**	8	5	5	14	9	10	6	4	10	11
	246a	45	41	49	100	78	63	45	52	98	135
Niš	**246**	5	2	2	4	5	3	6	5	4	6
	246a	6	12	25	31	26	18	16	23	22	52
Kraljevo	**246**	/	/	5	7	4	1	2	1	/	2
	246a	14	15	16	21	34	23	9	12	12	19
Kruševac	**246**	/	1	/	/	4	2	/	/	4	1
	246a	12	5	10	14	29	20	18	15	21	29
Užice	**246**	/	3	/	3	3	2	/	/	1	1
	246a	4	6	14	23	22	10	5	4	21	10
Pančevo	**246**	1	/	/	2	2	2	2	1	2	4
	246a	3	8	16	24	29	28	6	31	21	47
Sremska Mitrovica	**246**	2	1	1	4	/	2	1	3	1	2
	246a	5	9	10	15	22	19	19	21	25	26
Zaječar	**246**	1	/	4	2	2	/	/	3	1	2
	246a	7	4	15	14	20	8	3	8	8	9

Osim ukupnog učešća maloletnika u prijavljenim delima u vezi sa drogama, pretpostavka za uspešno sprečavanje i efikasne programe prevencije je i sagledavanje nekih osnovnih karakteristika ovih krivičnih dela i njihovih učinilaca, kao što je npr. struktura učinilaca prema polu i uzrastu.

Tabela 6. Struktura maloletnih učinilaca dela iz članova 246, 246a i 247, prema uzrastu

	246			246a			247			Ukupno		
	Do 14	14/15	16/17	Do 14	14/15	16/17	Do 14	14/15	16/17	Do 14	14/15	16/17
2015	/	6	37	2	43	250	/	3	8	2	52	295
2016	/	6	47	2	60	222	/	/	6	2	66	275
2017	/	12	67	2	87	367	/	1	7	2	100	441
2018	/	12	85	6	115	501	/	6	15	6	133	601
2019	/	26	68	7	137	505	/	4	9	7	167	582
2020	1	16	73	3	114	413	/	2	3	4	132	489
2021	/	12	51	4	75	314	/	1	6	4	88	371
2022	3	19	60	7	85	360	/	2	6	10	107	426
2023	1	9	56	3	118	433	/	2	3	4	129	492
2024	/	15	75	6	154	545	/	3	9	6	172	629

Podaci iz tabele 6 su u skladu sa očekivanjima. Stariji maloletnici dominiraju u strukturi učinilaca ovih krivičnih dela (iz svih članova). Učešće mlađih maloletnika, kada je u pitanju ukupan broj dela i čl. 246a, je prosečno negde oko 1/5 i kreće se od 14% u 2015. god. kada je to učešće i najniže, nakon čega se kreće i do 22% u 2019. god. Ono što se ne sme zanemariti je svakako učešće dece ispod 14 god. u izvršenju ovih dela. Iako taj procenat nije veliki, ne sme se prevideti. U već pomenutom istraživanju na uzorku od 1287 učenika srednjih škola u Beogradu, pokazalo se da deca

prve kontake sa drogom i prva probanja droge uglavnom imaju na uzrastima od 15 i 16 godina, ali da takva iskustava imaju već i na uzrastima od 11 i 12 godina. Ovi podaci se svakako moraju uzeti u obzir pri kreiranju i planiranju preventivnih programa, jer očigledno je da oni programi koji targetiraju učenike starijih razreda osnovne škole mogu već uveliko biti zakasnele intervencije.

Kod razmatranja fenomena maloletničkog kriminala pored njegove strukture prema uzrastu, važno je analizirati i strukturu broja prijavljenih učinilaca krivičnih dela iz glave 23 KZ RS, prema polu učinilaca. Podaci o tome dati su u narednoj tabeli.

Tabela 7. Struktura maloletnih učinilaca dela iz članova 246, 246a i 247, prema polu

	246		246a		247		Ukupno	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
2015	40	3	276	19	11	-	327	22
2016	49	4	268	16	5	1	322	21
2017	69	10	420	36	6	2	495	48
2018	95	2	582	40	20	1	697	43
2019	87	7	596	53	11	2	694	62
2020	87	3	465	65	4	1	556	69
2021	61	2	354	39	7	-	422	41
2022	78	4	410	43	8	-	496	47
2023	62	4	500	54	5	-	567	58
2024	85	5	644	61	10	2	739	68

Ni u ovim podacima nema previše iznenađenja – u izvršenju analiziraih krivičnih dela dominiraju dečaci sa preko 90%, osim u pojedinim godinama kada učešće devojaka dostiže do 12%, kao što je to na primer u 2020. god. Iako nisu iznenađujući, podaci pokazuju da se u odnosu na početnu godinu posmatranog perioda, broj krivičnih dela devojaka skoro utrostručio, što svakako treba imati u vidu. Ali osim toga, ovi podaci ukazuju i na nešto drugo, a to je da su teze nekih istraživača da se struktura maloletničkog kriminala iz godine u godinu, menja, bile tačne. Ta promena se, sudeći prema ovim podacima ne dešava samo u odnosu na vrstu krivičnih dela (da raste broj krvičnih dela u vezi sa drogama i sa elementima nasilja) ili u odnosu na uzrast učinilaca (da se spušta starosna granica izvršenja krivičnih dela), već i da se njegova struktura menja i u odnosu na pol.

Nažalost, policijske statistike, ili bar one koje su autorima ovog rada ovom prilikom bile dostupne, ne sadrže podatke koji se odnose na neke važne sociodemografske karakteristike maloletnih izvršilaca ovih krivičnih dela. Tu pre svega mislimo na podatke koji se odnose na uspeh i tok školovanja, uključenost u obrazovni proces, podatke o tome gde maloletnik i sa kim živi, tip i veličina naselja, kao i prethodno izvršena istovrsna krivična dela, izrečene sankcije i dr. Naravno za kreiranje preventivnih programa ovi podaci bi bili od velike važnosti, što je još jedan od dokaza u prilog neophodnosti korišćenja i kombinovanja različitih statističkih evidencija i podataka tokom procesa izbora preventivnih intervencija. Drugi deo problema leži u međusobnoj neusklađenosti i neujednačenosti kriterijuma i sistema evidentiranja, što kombinovanje ovih evidencija čini prilično komplikovanim procesom.

Kako bi se koliko-toliko upotpunila slika o obimu i karakteristikama kriminala maloletnika u vezi sa drogama, u narednih nekoliko tabela dat je prikaz podataka kojima raspolaže Republički zavod za statistiku, a koji se odnose na broj i vrstu sankcija koje su izrečene maloletnicima za ova krivična dela.

Već na prvi pogled može se konstatovati veća zastupljenost maloletnika kojima su izrečene sankcije za dela iz glave 23, nego što je njihova zastupljenost u ukupnom broju izvršenih krivičnih dela maloletnika.[250] Ta zastupljenost se kreće od 7, pa sve do skoro 21%. Pretpostavka je da se to veće učešće u izrečenim sankcijama može „zahvaliti“ pre svega onim delima iz čl. 246 - neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga. Udeo izrečenih sankcija za ova krivična dela u ukupnom broju izrečenih sankcija kreće se od 16,5 pa sve do 26%, što je znatno više nego što je

[250] Poređenjem podataka iz tabela broj 8 i broj 3.

njihovo učešće u ukupnom broju izvršenih dela ove vrste. U tabeli 8, ilustracije radi, u poslednje dve kolone dat je i podatak o izrečenim sankcijama prema polu. Dominacija maloletnika muškog pola, potvrđena je i u ovom slučaju, ali je učešće maloletnica nešto manje nego kada je u pitanju njihovo učešće u prijavljenim delima koja figuriraju u evidencijama policije i jedino u 2021. godini prelazi 10%.

Tabela 8. Broj i vrsta izrečenih sankcija maloletnicima za krivična dela iz glave 23. KZ RS

	Ukupan broj sankcija	Za dela iz gl. 23[251] (%)	Čl.246[252] (%)	Čl. 246a	Čl.247	m	ž
2015	1926	156 (8,0)	35 (22,4)	85	2	150	6
2016	2032	142 (6,9)	37 (26)	85	3	138	4
2017	1633	156 (9,5)	30 (19,2)	89	6	142	14
2018	1548	254 (16,4)	54 (21)	150	4	239	15
2019	1676	298 (17,7)	57 (19)	177	3	278	20
2020	1239	259 (20,9)	51 (19,6)	148	1	236	23
2021	1383	229 (16,5)	52 (22)	132	1	196	33
2022	1213	211 17,3	35 (16,5)	173	3	192	19
2023	1454	259 (17,8)	47 (18)	211	1	247	12
2024	1375	238 (17,3)	39 (16)	195	4	220	18

Po pitanju vrste sankcija izrečenih maloletnicima za ovu vrstu krivičnih dela, evident

na je dominacija alternativnih sankcija, dok se one institucionalnog karaktera izriču veoma retko (zavodske) ili skoro uopšte (kazna maloletničkog zatvora). Nažalost, prave alternativne mere uvedene u naše zakonodavstvo još 2006. god. usvajanjem Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica ni 20 godina kasnije nisu dobile svoju punu primenu i izriču se veoma retko.

Tabela 9 -Vrste sankcija izrečenih za krivična dela iz glave 23 KZ RS

	Vaspitni nalozi	Mere upozorenja i usmeravanja	Pojačani nadzor	Zavodske mere	Kazna maloletničkog zatvora
2015	2	75	76	5	/
2016	3	72	67	2	1
2017	7	69	83	4	/
2018	4	120	131	2	1
2019	3	157	133	8	/
2020	9	177	81	1	/
2021	7	100	123	6	/

[251] Procenti u ćelijama se odnose na udeo sankcija za ova krivičnia dela u odnosu na ukupan broj sankcija izrečenih maloletnicima

[252] Procenti u ćelijama se odnose na udeo sankcija izrečenih za dela iz čl.246 u odnosu na ukupan broj sankcija izrečenih za dela iz glave 23.

2022	8	119	85	6	1
2023	14	155	100	4	/
2024	12	124	110	4	/

Kao što je već napred rečeno statistike Ministarstva unutrašnjih poslova koje su činile okosnicu ove analize, ne sadrže podatke koji se odnose na dve važne sociodemografske karakteristike i dva važna agensa socijalizacije – porodičnu sredinu i obrazovni status. Kako su u pitanju podaci koji se odnose na varijable koje mogu biti važni faktori delinkventnog ponašanja maloletnika, ali istovremeno i činioci preventivnih programa i intervencija, neophodno je njihovo sagledavanje na osnovu podataka kojima raspolaže Zavod za statistiku.

Tabela 10. Izrečene sankcije prema porodičnim prilikama

	Sa kim maloletnik živi					
	Sa oba roditelja	Sa majkom	Sa ocem	U hraniteljskoj porodici	U ustanovi socijalne zaštite	Nepoznato
2015	87	48	13	3	1	2
2016	87	30	17	2	2	4
2017	79	55	10	1	1	6
2018	136	75	24	12	3	4
2019	168	79	28	8	1	14
2020	126	79	31	8	1	10
2021	105	71	28	7	2	13
2022	99	67	25	8	4	4
2023	130	79	26	9	9	4
2024	108	83	27	6	2	8

Iako se u literaturi često mogu sresti stavovi da je nekompletna porodica snažan rizičan faktor maloletničkog kriminala, ovi podaci ne idu u potpunosti u prilog toj tezi. Naime, podaci u tabeli broj 10 govore da skoro podjednak broj maloletnika kojima su izrečene sankcije zbog izvršenih krivičnih dela u vezi sa drogom živi u kompletnoj, kao i u jednoroditeljskoj porodici. Broj maloletnika kojima su izrečene sankcije, a koji žive u hraniteljskim porodicama i/ili ustanovama socijalne zaštite (zajedno) uglavnom ne prelazi deset na godišnjem nivou. Očigledno je da su za ponašanje maloletnika i njihovo usmerevanja ka prosocijalnim vrednostima, od kompletnosti porodice važniji neki drugi faktori porodične sredine kao što su npr. vaspitni stilovi roditelja, porodični sistem vrednosti i stavovi roditelja o pojedinim pitanjima i postojanje tj. izostanak sociopatoloških oblika ponašanja kod roditelja.

Poslednja tabela i poslednja vrsta podataka koju ćemo ovom prilikom predstaviti odnosi se na obrazovni status maloletnika kojima su izrečene sankcija za dela u vezi sa drogama.

Tabela 11. Izrečene sankcije – prema obrazovnom statusu

	Uključeni u obrazovni proces		Van obrazovnog procesa	Nepoznato	Ukupno
	Redovno (%)	Vanredno			
2015	112 (71,7)	9	24	11	156
2016	99 (69,7)	12	18	13	142
2017	101 (64,7)	16	25	14	156
2018	185 (72,8)	19	36	14	254
2019	204 (68,4)	29	48	17	298
2020	173 (66,7)	21	44	21	259
2021	143 (62,4)	15	48	23	229
2022	139 (65,8)	10	40	22	211
2023	163 (62,9)	10	57	29	259
2024	154 (64,7)	17	53	14	238

Na prvi pogled prilično zadovoljavajuća situacija. Ipak, to što je preko 60% učenika uključeno u redovan proces školovanja ima dva aspekta. Učešće u redovnom procesu školovanja, čini ih dostupnim preventivnim programima i intervencijama koje se sprovode u školskom okruženju,[253] ali je istovremeno upravo taj podatak dokaz da se na prevenciji ovog ponašanja kod učenika ne radi dovoljno intenzivno ili bar ne dovoljno kvalitetno. Maloletnici koji se nalaze van obrazovnog procesa ili oni koji su u njega uključeni vanredno, teško su dostupni preventivnim programima koji se sprovode u školskom okruženju, te sa za njih moraju kreirati i sprovoditi programi koji bi uključili neke druge subjekte lokalne zajednice, npr. sportske klubove, medije, pa i verske organizacije. Ono što se takođe može videti iz ovih podataka je i dokaz da sistemu praćenja i evidentiranja maloletničkog kriminala uopšte, pa i ove vrste dela, nedostaju sistematska praćenja. Naime, kada je u pitanju obrazovni status maloletnih izvršilaca krivičnih dela, za jedan ne tako veliki, ali važan procenat maloletnika ne postoje podaci o obrazovnom statusu. Nešto bolja situacija sa izostankom podataka je kod porodičnog statusa maloletnika, ali s obzirom na to da se radi o svojstvima važnim za planiranje preventivnih aktivnosti, svaka nepotpunost podataka može imati posledice po validnost, pouzdanost, pa i efikasnost preduzetih mera.

Zaključak:

Postojanje kvalitetno prikupljenih i analiziranih podataka o kriminalu, osnov su uspešne prevencije. Taj stav, naravno, važi i kada je u pitanju prevencija kriminala maloletnika, kao jednog najvažnijih segmenata prevencije kriminala u društvu. Kada su u pitanju rasprostranjenost i osnovne feomenološke karakteristike ovog ponašanja, evidencije policije i Republičkog zavoda za statistiku mogu pružiti osnovne informacije. Iako te statistike imaju svojih manjakavosti, iz njih se može zaključiti da kriminal maloletnika nije u nekom dramatičnom porastu, kako se to ponekad predstavlja u medjima, ali da se njegova struktura donekle menja u pravcu veće zastupljenosti krivičnih dela u vezi sa drogama, kao i većeg učešća devojaka u njihovom izvršenju.

Zaključci nekih prethodnoih analiza koje su se odnosile na sistem reagovanja organa pravosuđa nisu se u velikoj meri promenili, pa i tadašnji zaključci mogu važiti i sada – nesumnjiva prednost pri izricanju krivičnih sankcija maloletnicima daje se alternativnim sankcijama (merama upozorenja i usmeravanja i merama pojačanog nadzora). Da li je u pitanju prihvatanje preporuka o davanju prednosti alternativnim načinima reagovanja koje su sadržane u mnogim međunarodnim dokumentima, "bolećivost pravosudnih organa" ili nešto treće, na primer nepostojanje uslova za izricanje i izvršavanje nekih sankcija predviđenih ZOM, ne može se zaključiti iz postojećih satistika, ali su pitanja na koja bi valjalo portažiti odgovore. Za te odgovore potrebno je uspostavljanje sistematskog praćenja rasprostranjenosti zloupotrebe droge na reprezentativnim uzorcima, posebno adolescenata. Odgovore bi valjalo potražiti i na pitanja o postojanju razlika između polova u učestalosti probanja i rasturanja droge, jer te razlike mogu biti simptom i razlika u etiološkim faktorima, što dalje može implicirati i različite preventivne programe u zavisnosti od uzrasta, ali i od pola. Ta istraživanja etiologije su, čini nam se, još slabija tačka našeg sistema nego što je praćenje rasprostranjenosti.

Literatura:

MUP (2009). *Polazni okvir nacionalne strategije za prevenciju kriminala*. Beograd: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije

Smernice za prevenciju maloletničke delikvencije (Rijadske smernice) usvojene rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 45/112 od 14. decembra 1990. godine (A/Rezol/45/112, 14. decembar 1990).

Miech, R. A., Johnston, L. D., Patrick, M. E., & O'Malley, P. M. (2025). *Monitoring the Future national survey results on drug use, 1975–2024: Overview and detailed results for secondary school students*. Monitoring the Future Monograph Series. Ann Arbor, MI: Institute for Social Research, University of Michigan. Available at: https://monitoringthefuture.org/results/annual-reports/

[253] Neki od najefektivnijih preventivnih programa su programi Life skills training, Families and Schools Together, Coping power i sl. koji se sprovode u školskoj sredini.

Radovanović, I. (2021). *Zloupotreba droge – adolescenti u Beogradu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

The 2011 ESPAD Report - Substance Use Among Students in 36 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and other Drugs, The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), Council of Europe, Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs.

ESPAD Group (2025), ESPAD Report 2024: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, EUDA Joint Publications, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Марковић, Б., Драгаш, Д., Бојић, Б. (2017). Евидентирање криминала – различити аспекти. У: Б. Симеуновић-Патић (ур.), *Полиција и правосудни органи као гаранти слободе и безбедности у правној држави*, Тематски зборник радова са научно-стручног скупа са међународним учешћем, 309-331

Škulić, M. (2004). Jedan pogled na položaj oštećenog u krivičnom postupku za krivična dela organizovanog kriminaliteta. *Temida*,Vol. 7, Issue 1, pp. 17-29 https://doi.org/10.2298/TEM0401017S

Miran, M., Gorazd, M(2007). Analysis of crime trends in Slovenia 1990-2005. *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, p. 41-56.

Николић-Ристановић, В. (2012). Увод. У: Николић-Ристановић, В. (ур.) *Евидентирање криминалитета – искуства из света и Србије*, Београд: Прометеј, стр. 5-7.

Докмановић, М. (2012). Евидентирање криминалитета од стране статистичких тела међународних и регионалних организација. У: Николић-Ристановић, В. (ур.) Евидентирање криминалитета – искуства из света и Србије, Београд: Прометеј, стр. 9-39.

Simeunović-Patić, B. (2022). *Osnovi kriminologije*. Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet

UNODC. (2021). *World Drug Report 2021*. United Nations

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. (2022). *European Drug Report 2022: Trends and Developments*. Publications Office of the European Union.

Jandrić Nišević, A., Borić,I. i Petković, Ž. (2022). Maloljetnici na tržištu droga. *Policija i sigurnost*. Zagreb: MUP RH, Policijska akademija, godina 31. broj 1, str. 50 – 66

Jovanović, S., Sofrenović, V. i Marković, Lj. (2020). Maloletni učinioci krivičnih dela i droga: gde smo danas? In: Tematski zbornik radova međunarodnog značaja, Međunarodni naučni tematski skup Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi, Palić, 2-3. septembar 2020. Inte. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja Beograd, pp. 259-276.

BASIC CHARACTERISTICS OF JUVENILE DRUG-RELATED CRIME AND PROBLEMS OF ITS RECORDING

Abstract: *Familiarity with the basic phenomenological characteristics of crime in general, including juvenile delinquency, is of crucial importance for selecting preventive interventions. Since official statistics represent one of the key sources of information on these characteristics, their analysis can greatly assist in this selection. The importance of this topic is further underscored by the fact that, in recent years, there have been changes in the structure of juvenile crime. Although property offenses still predominate, offenses involving elements of violence—particularly drug-related crimes—are gradually gaining increasing significance. The subject of this paper is the analysis of the phenomenological characteristics of drug-related juvenile delinquency in the territory of the Republic of Serbia over a ten-year period (2015–2024). The main objective of the research is to determine a realistic picture of juvenile crime, with special emphasis on criminal offenses defined in the Criminal Code of the Republic of Serbia under Articles 246, 246a, and 247. Using the method of descriptive statistics, the study analyzes statistical data obtained from the Ministry of the Interior of the Republic of Serbia regarding the number, types, and other characteristics of criminal offenses under Chapter 23 of the Criminal Code, committed by individuals under the age of 18. Data on the distribution of these offenses across individual police departments in the Republic of Serbia were also analyzed. The aim of the paper is to provide, through statistical indicators from the Ministry of the Interior, along with their description and discussion, basic guidelines for creating measures for the prevention and suppression of juvenile delinquency. The analysis of these data confirmed the initial assumptions—that the number of criminal offenses committed by juveniles under this chapter of the Criminal Code is increasing, that it has been highest in the last two years of the observed period, and that among these offenses, the most prevalent is the offense under Article 246a (Unauthorized Possession of Narcotic Drugs). However, juveniles are increasingly participating in the commission of the offense under Article 246 (Unauthorized Production and Trafficking of Narcotic Drugs). Among the perpetrators, older male juveniles predominate, although there are also offenders below the age of criminal responsibility, as well as a notable number of female offenders.*

Keywords: *juveniles, juvenile delinquency, drug-related crime (narcocrime), drug abuse, crime prevention*